

Ebu'l-Hasan Harakânî Zaviyesi ve Zaviye İçin Kurulan Sultan III. Murat Vakfı

Mevlüt Çam*

Öz

Tarihe isimleri veya şöhretleri altın harflerle yazılan şahsiyetler vardır. Bu şahsiyetler içerisinde şüphesiz peygamberler, devlet adamları, düşünürler, edebiyatçılar, tarihçiler, sanatçılar olduğu gibi, peygamberlerin yol arkadaşlarının önde gelenleri, yaşadıkları dönemlere ve daha sonrasında damgalarını vuran engin bir ibadet, tefekkür, irşad ve mücadele/mücadele hayatı yaşamış mânâ erleri de bulunmaktadır. Bu şahısların görüşlerinin, duygu ve düşüncelerinin, sahip oldukları mana ilimlerinin bağlularına ve insanlığa aktarılması da şüphesiz büyük bir öneme haizdir. Bu mana erlerinin konuşmaları, hal ve hareketleri, şiirleri, deyişleri şartlar elverdiğince müridleri ve sevenleri tarafından topluma aktarılmıştır.

Selçuklu ve Osmanlı geleneğinde Anadolu'nun manevi mimarları olarak kabul edilen bu kişiler hizmetlerini devam ettirebilmeleri için devlet yöneticileri tarafından tekkeler, hangâhlar inşa edilerek irfan ehlinin görüşlerinin halka ulaştırılması ve coğrafyanın her tarafına yayılması sağlanmıştır. Nitekim Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait vakfiye ve vakıf belgelerine göz atıldığında bu husus açık ve net bir şekilde görülmektedir.

Bu çalışmada, Kars'ta medfun altın silsilenin 7. halkası olan ve vefatından sonra da manevi tasarrufu devam ettiğine inanılan Hasan Harakânî'nin tekkesi ile Kars'ın fethinden sonra kaynaklara göre manevi bir takım keşiflerle ortaya çıkarılan tekkenin ve tekkenin yaşatılması için Sultan III. Murat tarafından kurulan vakfı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ebu'l Hasan el-Harakânî, Sultan III. Murat, Harakânî Zaviye Vakfı.

Ebu'l-Hasan Harakânî's Zawiya and Waqf of Sultan III. Murat

Abstract

There are some personalities with their names and fames written with golden letters in history. Without doubt these personalities contain prophets, statesmen, philosophers, writers, historians, artists and companions of prophets and saints who influenced the periods of their lifetime with their immense devotion, contemplation, enlightening and jihad. The transfer of spiritually eminent persons' sentiments, thoughts and wisdom to humanity is also very important. The speeches, behaviours, poems and sayings of such spiritually prominent personalities are transferred to humanity by their disciples and followers as much as possible. In Seljukid and Ottoman tradition, statesmen promoted the construction of dervish lodges, to spread out this wisdom to every corner of the geography. This is easily understood when we look at the waqfiyya and the waqf documents in Seljukid and Ottoman periods. Abu'l-Hasan al-Haraqânî is regarded as the seventh ring of gold chain. He was buried in Kars. In this study the lodge of Haraqânî which was explored thanks to some spiritual signs after conquest of Kars and the acts of Sultan Murat III who tried to accomplish the resurgence of the Lodge of Hasan Haraqânî have been examined by using waqfiyya concerning Haraqânî's zawiya.

Key Words: Abul Hasan al-Harakânî, Sultan 3rd Murat, Harakani's Zawiya

* Müdür, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara; m.cam24@gmail.com

Giriş

Selçuklu sultanlarının dinî hayatı yaşamaya olan arzuları ve bunu hayata geçirmeleri, bu sultanların dikkatlerini tasavvufî hayata çekmiştir (Kara, 2012: 293). Bunun bir sonucu olarak Selçuklularda sufilere verilen önem ve onlarla olan ilişkilerin düzeyi doğru orantılı olarak artmıştır. Bu ilişkiler neticesinde sufiler toplum hayatına olan etkilerini arttırarak Anadolu'da kök salan dinî-tasavvufî hayatın temelini teşkil etmiştir. Bu manada Anadolu'da irfan tohumlarının atılmasında ilklerden olan, altın silsilenin¹ yedinci halkası olan Ebu'l-Hasan Harakânî, Kars Kalesi'nin fethine katılarak orada şehit düşmüş, halkın üzerinde bugün de etkisini sürdüren kalıcı etkiler bırakmış, dine olan ilginin arttırılmasında ve Anadolu insanının dinî ve tasavvufî hayatına önemli katkısı olan büyük bir âlim ve irfan insanıdır. Vefatından yüzyıllar sonra unutulmuşken Osmanlı'nın Kars Kalesi'ni fethiyle birlikte ve bir rüyayla yeniden ortaya çıkarılan kabri onun engin düşünce, nezafet, zerafet ve hoşgörü üzerine kurulu yaşam tarzını bize hatırlatmıştır. Sultan III. Murat ise kurduğu vakıfla Harakânî'nin türbesi civarına bir cami ve zaviye inşa ettirerek hem beldenin imarına önemli katkıda bulunmuş, hem de bu mana erinin türbesinin günümüze kadar intikalini sağlamıştır.

Her ne kadar Sultan III. Murat buraya cami ve zaviyeyi inşa eylediyse de türbe civarında daha önceden bir yapılaşmanın olduğunu belgeler bize göstermektedir.

Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Hayatı

Şüphesiz enbiyanın varisleri olarak tanımlanan âlim ve irfan ehli zatların hayatları, dünya ve ahirete ait görüşleri, yaşayışları, ruh iklimine olan katkıları, tarih boyunca çoğu insanın hayatına olumlu yönde katkılar sunmuştur. Anadolu coğrafyasına ilk gelenlerden olan bu şahsiyetlerden birisi de Kars'ta medfun Ebu'l-Hasan Harakânî'dir.

Ebu'l-Hasan Harakânî'nin yaşadığı dönemde

¹ Nakşibendî Tarikatında Hazret-i Peygamberden sonra Hz. Ebubekir ile başlayan pirlar silsilesine verilen ad.

(H. 352-425 / M.963-1034) İran, Afganistan, Türkmenistan coğrafyasında ve onun doğduğu ve yaşadığı Bistam'a bağlı Harakan² ve civarında tasavvufun önde gelen büyükleri veya öğrencileri yaşamakta ve İslam kültür ve medeniyetinin mana ve irfan tohumları atılmaktaydı.

Horasan'da bu manevi iklimde yetişen Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Anadolu'ya gelmesiyle başlayıp, daha sonraları Mevlana Celaleddin Rumî, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve diğer tasavvuf ehli insanların, Selçuklu ve Osmanlı topraklarında tekkelerini açmalarıyla, onların açtıkları tekkeleri bir sığınma yeri, bir kurtuluş kapısı gören halk arasında oluşan sıkı bağ, bir yandan Anadolu'da tasavvuf inancının gelişmesini, kurumsallaşmasını sağlarken, diğer yandan da Anadolu'da yeni tarikatların doğmasına imkân sağlamıştır (Sever, 2013: 24).

Asıl ismi Ali bin Ahmed bin Cafer olmakla birlikte, daha çok Ebu'l-Hasan Harakânî künyesi ile tanınmaktadır (Hucvirî 1974:193). Doğum tarihi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. "Ben Rabbimden iki yaş küçüğüm" ifadesine dayanarak yapılan ebced hesabından, doğum tarihinin (H. 355 /M. 966) olduğu düşünülmektedir (Soylu, 2012: 183). Horasan'ın Bistâm şehrine bağlı Harakân Köyü'nde, fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Harakânî, çocukluk yıllarını köyünde geçirmiş, ailesine katkı sağlamak amacıyla çobanlık ve çiftçilik yapmıştır (Kantarci, 2001: 11).

Her ne kadar kaynaklar onun ümmî olduğunu belirtse de devrinin değişik âlim ve şeyhlerini tanıdığı ve onlardan istifade ettiği görülmektedir (Özköse, 2012: 122). Nitekim Sultânü'l-ârifin Bâyezid-i Bistamî hazretlerinden istifade ederek kemâl bulmuştur. Bâyezid-i Bistamî'nin tasavvuf tarzını benimseyen Harakânî'nin, Hakk'a ermek için zor riyâzetlere, çetin mücâhede ve çilelere katlandığı bilinmektedir. Bazı kaynaklar Ebu'l-Abbas el-Kassâb'ın müridi olduğunu, Kassâb'ın onun hakkında, "Benden

² Harakan bu gün İran'ın başkenti Tahran'ın kuzeyindeki bölgede yer alan Simnân Vilâyeti'nin Şahrûd ilçesine bağlı bir kasabadır.

sonra ziyaretçilerim ona yönelecekler” dediğini kaydeder (Hucvirî 1974: 102). Harakânî’yi şeyhi Kassâb ile mukayese eden Herevî onun mertebesini şeyhinin mertebesinden daha yüksek bulur (Uludağ, 2008: 93).

Eserinde Harakânî’ye geniş yer ayıran Feridüddin-i Attâr, Abdülkerîm el-Kuşeyrî’nin, “Harakân’a gittiğimde Ebü’l-Hasan’ın heybeti ve haşmeti bana o kadar tesir etti ki dilim tutuldu” dediğini nakleder (Uludağ, 2008: 93). Kazvîni (H. 682/ M. 1283) kabrinin Bistam yakınlarında Harakan’da olduğunu belirtir (Kazvîni 2009: 363).Yine Bistam’ı ziyaret eden İbn-i Batuta şehre gelince Bâyezid-i Bistâmî Zaviyesi’nde kaldığını, Ebu’l-Hasan Harakânî’nin kabrinin de bu şehirde olduğunu bildirir (Çiftçi 2004: 58-73). Harakânî: “Kabrimi derin kazın, yatacağım yer hocam Bâyezid’in mezarından aşağıda bulunsun” diye vasiyet ettiği günün akşamıH. 425/ M. 1034 yılında Harakan’da vefat ettiği pek çok kaynakta geçmekle birlikte bir başka kuvvetli görüş daha vardır ki, Kars’ın fethine katılıp kale önünde şehit düştüğüdür (Ustaosmanoğlu, 2003: 579).

III. Murat Döneminde Osmanlı İnan İlişkileri

Osmanlı Devleti ile İnan arasındaki ilişkiler bir göz atıldığında daima inişli çıkışlı bir seyrin olduğu müşahede etmekteyiz. 1501 yılında kurulan Safevi Devleti Azerbaycan, Gürcistan, Bağdat, Musul ve Doğu Anadolu bölgelerinde hâkimiyet tesis etmeye yönelmiştir (Kılıç, 2008). Safeviler, işgal ettiği bölgelerde hem büyük bir Safevi Devleti, kurmak hem de Şia akidesini hâkim kılmayı hedefliyordu. Osmanlı-Safevi mücadelesinde ilk meydan savaşı Yavuz Sultan Selim döneminde vuku bulmuş, Osmanlı ordusu Çaldıranda İnan ordusunu hezimete uğratmıştı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise İnan üzerine üç sefer yapılmakla birlikte karşılıklı bir meydan savaşı olmamasına rağmen, Osmanlı Devleti’nin Şattü’l-Arap ve Basra üzerindeki gücü artmış, hatta, Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hint Denizi Osmanlıların nüfuzu altına girmiştir (Kılıç, 2008). Kanuni döne-

minde, Osmanlı Devleti ile Safeviler arasında 1555 tarihinde Amasya Antlaşması imzalanmış ve uzun süre çekişme yerini sulh dönemine bırakmıştır.

II. Selim’in 15 Aralık 1574 tarihinde vefatı üzerine, Osmanlı tahtına 22 Aralık 1574 yılında III. Murat oturmuştur. İnan’da ise Şah Tahmasb ölmüş yerine Şah II. İsmail geçmiştir. Şah II. İsmail bir yıl üç ay süren iktidarı süresince barışı bozmak için her türlü çabayı sarfetmiştir. Şah İsmail’in yerine tahta geçen Muhammed Hudabende Şah döneminde de Osmanlı hudutları ihlal edilerek tahrikler devam etmiştir.

Bunun üzerine Lala Mustafa Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Şirvan ülkesine doğru ilerleyerek 1578-1590 yılları arası devam edecek olan Osmanlı-Safevi savaşları başlamıştır. Neticede 1590 yılında İstanbul Antlaşması yapılarak uzun süren bu savaş sona erdirilmiştir.

Şüphesiz burada üzerinde durulacak en önemli hususlardan birisi Safevi Devleti’nin Anadolu’da şîayı ve öğretilerini yayma çabalarıdır. Zira kuruluşundan itibaren Safevi Devleti Osmanlı topraklarına dâilerini ve ulemasını göndererek bölgede yaşayan ahaliyi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Ayrıca gerek 1555 tarihinde imzalanan Amasya ve gerek 1590 yılında imzalanan İstanbul Antlaşmalarında Sünni inanışa, Hulefa-i Raşidin ve Hz. Ayşe’yi tahkir edici davranışlarda bulunulmaması hüküm altına alınmıştır. Bu durum Safevi Devletinin Sünni Osmanlı Devletine bakış açısını ortaya koymasına bakımından oldukça önemlidir.

Harakânî’nin Türbesi

Kars Kalesi ilk kez M.Ö. 8. yüzyılda Urartular tarafından inşa ettirilmiş, daha sonra da Saltukoğulları tarafından elden geçirilmiştir. 1579 yılında ise III. Murat’ın emri ile Lala Mustafa Paşa tarafından son şekli verilen kale ve çevresi, özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki imar faaliyetleri ile oldukça şenlikli bir hale gelmiştir (Arslan, 2012: 96). Harakânî’nin de muhtemelen şehit düştüğü yer olması ve makamının da bura-

da bulunması dolayısıyla bu mekângünümüzde de binlerce ziyaretçiye uğramaktadır.

Harakânî'nin bir rivayete göre Kars'ın fethine katılıp burada şehit düştüğü belirtilmişti. Eyüp Sertaç Ayaz'ın ifadelerine bakılacak olursa:

“Harakânî'nin Kars merkezinde Kaleiçi Mahallesi'ndeki türbesi, Ortaçağ'ın sonlarına kadar Kars ve Doğu Anadolu'da geçen siyasi mücadele ve savaşlar sebebiyle zamanla unutulmuştur. Ancak 1579 yılında Osmanlı Padişahı III. Murat doğu sınırlarındaki siyasi istikrarsızlığa son vermek amacıyla Lala Mustafa Paşa komutasında gönderdiği 100 bin kişilik Osmanlı ordusu Kars'ı eyalet merkezi yapmak için başlatılan imar çalışmalarında bu Anadolu evliyasına ait kabri bulur” (Ayaz, 2012: 422).

Harakânî hazretlerinin merkadının bulunması dönemin önemli tarihçilerinden Gelibolu'lu Mustafa Âlî'nin *Kühü'l-Ahbâr* ve *Nusretname* adlı eserlerinde aynen şöyle anlatılmaktadır:

“.Ve kal'a-i mezbûr itmâma karîb olduğu halde bir sırrı acîb zâhir oldu ki, bölük halkından bir ehl-i sülûke rüyasında ve serâyir âlemi temâşâsında bir Pîr-i Nurânî gelib, bana Ebu'l-Hasan el-Harakânî dirler merkadüm bu mahalledür. Ve alâmeti ayağum ucunda bir câh vardır diyü gösterüb ta'mîr olunmasına işâret kılmagıla merd-i hâbnâk-ı bî-dâr olduğu gibi serdâr cenâbına vâkı'asını i'lâm idüb kezâlik bu vâkı'a sırrına mahrem nice sâlik-i muhterem dahi gelüb mâvâkı'ayı ifhâm itmeleri ol mahall ta'mîr olunub ve didükleri câh aynı ile bulunub bir latîf ziyâret-gâh peydâ oldu ki, derâhim ü dînâr yağmur gibi yağmağa başladı ve Bostan-ı Rahmet-i Rahmân gülistân-ı cihân gibi şâdâb olub tarâvet buldu...” (Mustafa Âlî, 2009: 501; 2014: 261).

Evliya Çelebi ise, Kars Kalesi'nin III. Murat devrinde Lala Mustafa Paşa tarafından tamir edildiğini anlatırken bir askerin paşaya aktardığı rüyasını nakleder. Buna göre asker paşaya, rüyasında gördüğü yaşlı bir zatın kendisinin

Ebu'l-Hasan el-Harakânî olduğunu ve makamının burada bulunduğunu söylediğini, kendisinden ayağını bastığı yeri kazmasını istediğini anlatmış, bunun üzerine 100 işçi yeri kazmaya başlamış ve üzerinde, “Menem şehîd ü saîd Harakânî” ibaresi yazılı dört köşe bir somaki mermer bulunmuştur. Gaziler mermeri tekbir ve tevhidle kaldırıncaya kabir ortaya çıkmıştır. Yarı pazuşuna sarılı makrame ile sırtındaki hırkası bile henüz çürümediği gibi; vücudunun sağ tarafındaki yarası hâlâ kanamakta imiş. Gaziler yine tekbirle kabri kapamışlar. Kalenin içine ilk olarak Lala Mustafa Paşa tarafından Ebu'l-Hasan el-Harakânî adına bir tekke ile bir cami inşa ettirilmiştir (Evliya Çelebi, 2005:166-167).

Ebu'l-Hasan Hasan el-Harakânî Zaviyesi Civarında Sultan III. Murat Vakfı

Anadolu'nun İslamlaşmasında, önemli etkileri olan tasavvuf ehlinin, toplumun içinde bulunduğu durum ve şartlara göre hareket ettiği bilinmektedir (Öngören, 2012: 13). Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında da mutasavvıfların önemli roller üstlendikleri, fetihler sırasında orduda ön saflarda yer aldıkları, akabinde fethedilen yerlerin imarı ve halkının İslamlaşması için kurdukları vakıflar kanalıyla büyük çaba sarf ettikleri, nizam ve otoritenin tesis edildiği zamanlarda tekkelerinde yetiştirdikleri kâmil insanlar vesilesiyle Hz. Peygamber döneminin iman tazeliğini yeniden yaşatma gayesi içerisine girdikleri görülür.

Selçuklu ve Osmanlı dönemi sultan ve padişahlarının vakfiyelerine göz atıldığında büyük bir çoğunluğunun tekkelere tahsisat ayırdıkları veya tekkeleri inşa eyledikleri, tekkenin bütün giderlerini karşıladıkları, bakım ve onarımları üstlendikleri bilinmektedir. Sadece sultan ve padişahlar değil dönemin devlet adamları, anneleri ve kızları gibi hanım sultanlarının, vücûh-ı beldenin ve ahalinin de aynı şekilde tekkeler için vakıf kurdukları, bakım ve onarımlarını üstlendikleri, vakıflarından tahsisat ayırdıkları vakfiyelerde ve vakıf belgelerinde kayıtlı bulunmaktadır.

Osmanlı padişahları ve devlet adamlarının bir hususiyeti de gerek Selçuklu gerekse Ortadoğu coğrafyasında, Emevi, Abbasi, Eyyübi ve Mağribilerin kurdukları vakıf hayratları veya akarları yaşatmaları ve bu vakıflara kaynak aktarmalarıdır. Örneğin Kudüs'e ait defterler incelendiğinde Mescid-i Aksa ve diğer hayrat yapıların yaşatılması için çok sayıda vakıflar kurulduğu ve tahsisatlar ayrıldığı görülecektir. Bir diğer husus da fethettikleri yerlerde gayr-i müslimlere ait ibadethane olarak kullanılan kilise, havra, manastır, katedral gibi yerleri camiye veya mescide tahvil ettikleri, ibadethane olarak kullanılan bu mekanlara zarar vermedikleri gerçeğidir. Ayasofya Camii, Ebulvefa Camii, Beyoğlu'nda Molla Arap Camii, Lefkoşa Selimiye Camii göz önüne alındığında bu husus daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Osmanlı sultanları da kendilerinden önceki Selçuklu sultanları gibi bir çok vakıflar kurarak, hakimiyetleri altında bulunan şehirlerde ilmî, dinî, iktisadî ve sosyal hayatın gelişmesine ve kurumsallaşmasına önemli katkıda bulunmuşlardır. İşte bu vakıflardan birisi de, döneminden yüzyıllar önce kurulmuş bir zaviyenin ve orada medfun bulunan bir fazilet ve irfan ehli olan Ebu'l-Hasan el-Harakânî'ye ait zaviyenin yanına bir cami ve darulkurra yaptırarak tekke ve civarını Kars şehrinin merkezi haline getiren Osmanlı'nın on ikinci padişahı Sultan Murat Han-ı Salis (III. Murat) vakfidir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Daire Başkanlığı'nda bulunan 458 no'lu Atik Şahsiyet defterinin³ 348. sayfa ve 6. sırasında kayıtlı 26 Zilka'de 999/15 Eylül 1591 tarihli ve Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin vefatından tam 557 yıl sonra düzenlenen vakfiyede, vâkıfın; "Allahü Teâlâ'nın '*Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman edenler yapar*'⁴ ayeti-ne uyararak Kars Kalesi içinde bir cami, Allah'ın rahmetine kavuşan zamanının gavısı ve kutbu

3 Atik Şahsiyet defterlerinde genel olarak vakıf hayrat eserlere yapılan atamalar ve atama prosedürleri kayıtlı olmakla birlikte bazı istisnah vakfiyeler de kayıtlı bulunmaktadır.

4 Kuran-ı Kerim 9/18.

olan Şeyhu'l-Hakan Hazret-i Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin kabrine muttasıl olarak bir zaviye ile zaviyeye bitişik olarak çocuklara Kur'an öğretilmesi amacıyla bir Dâru't-ta'lim yaptırdığı belirtilmektedir. Yine vakfiyede zaviye, cami ve türbenin giderlerinin karşılanması amacıyla, doğusu Zaruşad⁵ Livası Kalesi ile Kuzeyi Kars Kalesi'ne ulaşan büyük cadde ile güneyi Kars nehri ile batısı Cebesi Kara Ali mülkü ile sınırlı, bütün hakları ve eklentileriyle birlikte Kars el-Cedid'in (Yeni Kars'ın) Zaruşad Livası'na bağlı Sehrabhalife⁶ köyünün bütün oşür ve diğer vergi gelirlerinin vakfa ait olması hüküm altına alınmıştır.

Vakfiyede;

1. İlimle âmil, faziletli, kâmil, hakkı batıldan apaçık ayıran şer'-i mübînin ve dinin ipine sınıksız sarılan bir kimsenin günlük üç dirhem ücret ile Cuma ve bayram günleri insanlara vaz u nasihat edecek hatip olması,
2. Günlük beş dirhem ücret ile namazın farzlarını ve sünnetlerini ve namaz ile ilgili bilgileri bilen ve camide insanlara cemaatle namaz kıldırarak âlim bir kimsenin imam olması,
3. Günlük her birisine üçer dirhem ücret verilerek güzel ahlaklı, temiz ve namaz vakitlerini bilen iki kişinin minareye çıkarak ve cuma günleri ise ikisi birlikte olmak üzere ezan okuyan iki kişinin müezzin olması,
4. Günlük her birisine ikişer dirhem verilmek üzere Kur'an-ı Kerim'i tecvit üzere okuyan, Cuma günleri bir araya gelerek her biri güzel sesle birer aşır okuyan dört kişinin devirhân olması,
5. Günde bir dirhem ücret ile Allah'a hamd u sena eden ve Peygamberimize salât ve selam getiren bir kişinin muarrif olması,⁷

5 Kars Arpaçay İlçesinin eski ismi.

6 Vakfiye'de Zaruşad Livasına (Arpaçay) bağlı olan köyün günümüzde neresi olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak vakfiyede belirtilen sınırlara göre Arpaçay'a yakın bir mesafede olduğu tahmini olarak değerlendirilebilir. Zira köyün kuzey sınırı Arpaçay Kalesi ile Kars Kalesi'ne ulaşan büyük cadde olarak ifade edilmektedir. Ayrıca köy ismi Sohrab veya Sehrabhalife şeklinde de okunabilir.

7 Cami ve tekkelerde hayır işleyen kimselerin adını sayıp dö-

6. Günlük her birisine ikişer buçuk dirhem verilmek üzere mescidin kapısını açıp kapatan, mescidin içinde bulunan kandil, mum, hasır, sergi gibi eşyalarını koruyan, kandilleri yakan ve söndüren, günlük nöbetleşerek çoğu vakitte orada bulunarak hayratların müstemilatını koruyup, kollayan iki kişinin kayyım olması,

7. Günlük üç dirhem ücret ile âlim bir kimsenin Cuma vâizi olması,

8. Günlük bir dirhem ücret ile her gün sabah namazından sonra Yasin-i Şerif okuyacak bir kimsenin yasinhân olması,

9. Günlük üç dirhem ücret ile mektepte çocuklara Kur'an öğretecek bir kimsenin muallim olması,

10. Günlük beş dirhem ücret ile zaviyeyi açıp kapatacak ve içindekileri muhafaza edecek takvalı ve zahit bir kimsenin zaviye şeyhi olması,

11. Günlük iki dirhem ücret ile Allah'ı tesbih edecek bir kişinin müsebbih olması,

12. Günlük beş dirhem ücret ile güvenilir ve görevini ihmal etmeyen bir kimsenin mütevellî olması,

13. Günlük dört dirhem ile bir kimsenin kâtip olması,

14. Günlük dört dirhem ücret ile bir kimsenin cabi⁸ olarak atanmaları ve ücretlerinin vakıf tarafından karşılanması,

15- Cami ve zaviyede yakılacak mumlar ve hasırlar için günlük bir dirhem verilmesi,

16-Cami, zaviye ve mektebin gerektiğinde bakım ve onarımına harcanmak üzere mütevellîye günlük bir dirhem tahsis edilmesini, anılan bir dirhem bakım ve onarıma yeterli gelmediği takdirde bakım ve onarıma öncelik verilmesi hüküm altına alınmıştır.

Vakıf kurucusu vakfiyesinde söz konusu vakfın,

ken kişi.

8 Vakfın gelirini toplayan tahsildâr demektir. Vakfın büyüklüğüne göre vakıflara bir veya birkaç tahsildar tayin olunur. Bunlar vakıfların gelir ve vâridatını toplurlar.

meşihat, nezaret ve tevliyet görevlerinin hayatta olduğu sürece Sıddık oğlu Hasan Halife'ye verilmesini, vefatından sonra soyu tükeninceye kadar batın tertibi üzere sâlih olan evladına, onlardan sonra yine batın tertibi üzere azatlı kölelerine ve onların evlatlarına, azatlı kölelerinin nesli kesildikten sonra Nakşibendî Tarikatı'ndan olan fakirlerin en sâlih olanına verilmesini, sonra Kars Hâkimi'nin uygun göreceği emin bir kimseye tevdi edilmesini şart kılmıştır.

Dönemin İstanbul kadısı Mustafa oğlu Mustafa tarafından onaylanan vakfın bedduası da şöyledir: *"Şimdi her kim, bunu duyduktan sonra onu değiştirirse, her halde vebali, sırf o değiştirenlerin boynunadır. Şüphe yok ki Allah, her şeyi işitir ve bilir".⁹*

Şahitler:

-Vezir Abdurrahman oğlu Ferhat

-Vezir Abdurrahman oğlu Sinan

-Vezir Mehmetoğlu Ahmed

-Vezir Hızır oğlu Abdülkerim

-Tevkî Abdülcelil oğlu Abdulmuhyi.

Vakfiyeye göre cami, tekke, türbe ve darul-kurrada toplam 19 kişi istihdam edilmektedir. Görevliler içerisinde en fazla ücret günlük beşer akçe verilmesi şart kılınan imam, zaviye şeyhi ve mütevellidir. En az ücret ise günlük birer akçe verilen yasinhân ve salavat okuyan muarriftir. Görevlilere günlük toplam 55 akçe ücret verilmektedir. Ayrıca cami ve zaviyenin ışıklandırma giderleri için günlük bir akçe sarf edilecek, bakım onarımlar için yine günlük bir akçe mütevellî tarafından hıfz edilecektir. Her ayrıntı düşünülerek hazırlanmış bu vakfiye, bize bir padişahın böyle önemli bir gönül erine verdiği yüksek değeri ve ebediyete kadar adının anılmasına gösterdiği ihtimamı en güzel şekilde anlatmaktadır. Her ne kadar vakfiyede öşrü ve diğer gelirleri vakfedilen Sehrabhalife Köyü haricinde herhangi bir ge-

9 Kuran-ı Kerim 2/118

lir getiren musakkafat¹⁰ veya müstegallattan¹¹ bahsedilmiyorsa da Ahkam defterindeki bir hükümde¹²; türbe ve zaviyenin önceden beri vakıf olduğu ve Sultan Murat Han-ı Salis Vakfına ait cami bitişiğinde Hasanpaşa Kapısı civarında bir dükkan ve on dokuz odalı bir kervansarayın icâre (kira) usulü ile işletildiği daha sonra bu dükkan ve kervansarayın harap olduğu, vakıf kurucusunun ise bilinmediği, harap olan dükkan ve kervansaray arsasının zemin kirası verilerek Sultan Murat Han Camii Vakfı adına tescil edildiği ve tekke civarında bir hamamın dahi bulunduğu tafsilatıyla anlatılmaktadır (Bkz. Belge 4).

Yine 1188 H. / 1775 M. tarihli diğer bir hüküm kaydında cami vakfının geliri olarak Sehabhalife Köyü'nün öşür ve diğer gelirleri, bir değirmen ve zaviye yanında bir hamam zikredilmekte olup (Bkz. Belge-5), vakfiyede yazılı olmayan hamam, değirmen ve dükkânların vakıfmütevellileri tarafından sonradan inşa edildiği, ya da camiye gelir olmak üzere üçüncü bir vakıf kurucusu tarafından vakfedildiği veya Sultan Murat devrinden öncede var olan; ancak zaman içerisinde zaviye ile birlikte harap olan hamamın ve dükkânların yeniden ihya edildiğini akla getirmektedir.

Yine dönemin tarihçilerinden Mustafa Âlî'nin *Nusretname*'de belirttiğine göre H. 548 / M. 1153-1154 tarihinde Kars Kalesi'nin Melik İzzettin adlı padişahın veziri Firuz tarafından tamir edildiği ve vezirin eşi Nisâ-i İsmet-i Karin binti Keramüddin'in tamire yardım ettiği belirtilmekte olup (Mustafa Âli, 2014: 262) bu durum tekke, türbe, hamam ve kervansara-

yın belirtilen tarihlerde inşa edilme ihtimalini de akla getirmektedir. Zira zaviye ve türbenin daha önce de vakıf olduğu, Enderun ağaları tarafından denetlendiği ve yönetildiği, Sultan III. Murat Vakfı'nın bu vakfın mülhakatından olduğu, belgelerde geçen ifadelerinden ve zaviye vakfına ait atik şahsiyet (VGMA, D. 458, s.357) kaydından anlaşılmaktadır:

“Ser-Hazîn-i Enderun Hâssa Ağa nezâretinde olan evkâfdan Kars-ı Erzurum Kalesi dâhilinde vâki' Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harakânî Zâviyesi mülhakâtından Sultan Murat Hân-ı Salis tâbe serâh hazretlerinin binâ eylediği câmi-i şerîfi” (VGMA, D. 264, s. 170), *Ser-Hazîn-i Enderun-ı Hâssa Ağa nezâretinde olan evkâfdan Kars-ı Erzurum'da vâki' Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harakânî Zâviyesi ve zâviye-i mezbûra mülhak merhûm Sultan Murat Hân-ı Salis Vakfı”* (VGMA, D. 264, s. 242).

Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde bulunan (VGMA, D. 262: 19-20) H. Evâsıt-ı Safer 1193 / 9 M. Mart 1779) tarihli ilmühaber kâimesinde, gerek zaviye gerekse mülhakatı olan Sultan Murat Hân-ı Sâlis, (III. Murat) Vakfı'na ait camii ve darulkurra vakıfları mürtezikalılarının (görevlilerinin) vakıflardan fazla ücret talebinde bulunarak vakıflara zarar verdikleri, görevli ücretlerine yıllık üçer kuruş zam yapılması, üçer kuruştan fazla talepte bulunanların men edilmesi, artan gelirin düzenlenecek bilirkişi raporuna göre harap olan caminin bakım ve onarımına sarf edilmesi gerektiği belirtilmekte olup, belgede geçen “vakfeyn-i mezkûreteyn” ibaresi her iki vakfın ayrı vakıflar olduğunu teyit etmektedir. Ancak Ebû'l-Hasan Harakânî Zaviyesi Vakfı ile Sultan Murat Hân-ı Sâlis Vakfı ayrı vakıflar olmakla birlikte mütevellilik görevleri aynı kişiler tarafından yerine getirilmiştir.

10 Musakkaf: Sakfı yani tavanı hâvî binaları müstemil olan müstegaldir. Ev ve mağaza gibi cemi'i (çoğulu) musakkafattır.

11 Müstegallât: Hayrî cihetlerin idâresi için iktiza eden galle ve vâridâtı getirmek üzere vakfedilmiş olan maldır. Çoğulu müstegallât'tır. Bağ, bahçe, han, hamam ve arâzi gibi gayr-i menkûle ve nemalandırılması meşrut paraya ve vakfî adet olan menkûllere ve gedik tâbir olunan lazım aletlere şâmil-dir. Bir yerde musakkafat ve müstegallât-ı mevkûfe denerek müstegallât, musakkafât mukabili zikr olundukta musakkaf olmayan müstegâl murad olunur.

12 BOA.DVNS, AHK. ER. Def. No: 8, sayfa: 19-20.

Ayrıca öşrü ve diğer gelirleri vakfedilen Sehabhalife Köyü'nün vergileri ile zaman zaman çekişmelerin yaşandığını, fuzuli müdahaleler yapıldığını ve bu durumların mahkemelere intikal ettiğini yine ahkâm defterlerinden öğrenmekteyiz (BOA. DVNS. AHKAM ER. d. 8).

Devletin zayıflaması ve merkezileşme uygulamalarından her vakfın etkilendiği gibi Ebû'l-Hasan el-Harakânî Zaviyesi ve Sultan Murat Han vakıfları da etkilenmiş, birçok vakıfta olduğu gibi bu vakıf da H. 1269/ M. 1852 tarihinde mazbut vakıflar arasına alınarak (BOA. EV. MH.627/56) Evkaf Nezareti'ne bağlı birimlerden Evkaf Hazinesince yönetilmeye başlanmış, toplam yıllık gelir olan 7.000 kuruştan zaviye şeyhine H. 1270 / M. 1853 tarihi itibarıyla aylık yüz kuruş ücret tahsis edilmiştir (BOA. EV. MH.426).

Genel olarak vakıfların mazbut vakıflar arasına alınarak Evkâf Hazinesi'ne veya Evkaf Nezareti'ne bağlı birimlerce yönetilmesi ve tahsisatların ise Maliye Hazinesi ya da Evkaf Hazinesince ödenmesi uygulaması, tekkeler ve diğer vakıflar için yapılan tahsisat ve görevli giderlerinin zamanında ödenmemesi, geç veya vakfın gelirinden eksik ödenmesi, zaman içerisinde büyük sıkıntılara sebep olmuş ve tekkeler görevlerini ifa edemez hale gelmişlerdir. Vakıf mütevellilerinin bu durumu devletin en üst yönetim organlarına ve ilgili birimlere bildirdikleri, ancak taleplerine cevap alamadıkları bilhassa tekkeler için oldukça sık rastlanılan durumlardandır (Bkz. Belge-6).

Diğer bir husus da, zaviyenin Nakşibendî Tekkesi olarak faaliyet gösterdiği ve Nakşibendî Şeyhlerinin zaviye şeyh olarak atandığı hususudur (Bkz. Belge-3).

Tablo 1. Arşivi Belgelerine Göre Zaviyenin Şeyhleri*

Molla Ali	7 Ramazan 1079 / 8 Şubat 1669
Şeyh Hasan	22 Reb'û'l-âhir 1091 / 22 Mayıs 1680
Şeyh Mehmed(?) ¹³	-
Şeyh Ali Halife ¹⁴	-
Şeyh Ömer Efendi ¹⁵	1154 / 1741
Seyyid Ali Efendi bin es-Seyyid Mustafa	Reb'û'l-âhir 1183 / Ağustos 1769
Es-Seyyid Mustafa Efendi bin es-Seyyid eş-Şeyh Ömer Efendi	Zilka'de 1183 / Mart 1770
Numan Halife	1193 / 1779
Seyyid Şeyh Mehmed Nakşibendi	1198 / 1784
Es-Seyyid Abdullah Halife bin es-Seyyid Mustafa	1202 / 1788
Es-Seyyid Mustafa Efendi bin Şeyh Ömer Efendi	1202 / 1788
Es-Seyyid İbrahim Halife	-
Şeyh Mehmed Said Efendi	1270/ 1853
Mehmed Şerif Halife bin Süleyman	1268 / 1861
Mehmed Tahir Halife	1280 / 1863

Adı zikredilen kişiler belirtilen tarihlerde Ebû'l-Hasan Harakânî Zaviyesi'nde şeyh olarak görev yapmış kişiler olup, Vakıf Arşivi'ndeki atik ve şahsiyet defterlerinde ve diğer arşiv kaynaklarında zaviyeye 1853 tarihinden itibaren şeyh atandığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tarihten sonra tekkenin işlevini kaybettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca zaviyenin şeyhliği

ve her iki vakfın mütevelliliği ile ilgili anlaşmazlıkların zaman zaman mahkemeye intikal ettiği belgelerde görülmektedir.

13 Vefat eden hangah şeyhi Mehmed'in yerine Şeyh Ali'nin atanması arz olunmuş olup (BOA.İE.EV. Dosya No.5, Gömlek No. 508), buradaki Şeyh Ali'nin VGMA Def. 458/167 de kayıtlı bulunan ve atanma tarihi belli olmayan Şeyh Ali Halife olduğu değerlendirilmektedir.

14 Meşihat ve Zaviyedarlık görevine atandığı tarih belli değildir, ancak kendisinden sonra Şeyh Ömer atanmıştır.

15 Şeyh Ali Efendi'nin vefatı üzerine şeyhliğe atanmıştır.

* Tablo Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Vakıf Genel Müdürlüğü Arşivi belgeleri kullanılarak hazırlanmıştır.

Sonuç

14. Yüzyılın başlarında bir uç beyliği olarak kurulan, gaza ve cihat politikasının bir sonucu olarak öncelikli hedefi olan Balkanlar'ı fetheden, önce bağımsız bir devlete, 16. yüzyılın başlarından itibaren de bir imparatorluğa dönüşmeye başlayan Osmanlılar, hemen aynı dönemde doğuda belirmeye başlayan ve etnik açıdan kendi kurucularıyla aynı ırksal kökene sahip bulunan bir siyasal/dinsel liderin sürüklediği güçle karşılaşmak durumunda kalmıştır. Bu karşılaşma, Dört Halife Devri'nin son dönemindeki Hz. Ali-Muaviye ve sonrasında Hz. Hasan-Muaviye, Hz. Hüseyin-Yezid mücadelesinin başlatmış olduğu sünni-şii rekabetini, teolojik boyuttan siyasal boyuta yönlendirmiştir (Ocak, 2002). Burada, neredeyse tarihi boyunca gerek siyasi gerekse dini konularda komşusu İran'la sorun yaşayan Osmanlı Devleti'nin, şia inanışının ve bir takım selefi akımların Anadolu'ya olacak etkisini ortadan kaldırmak içintekeller inşa ederek veya mevcut tekkelere başta padişahlar olmak üzere bütün devlet adamları hatta ahalinin vakıflar kurarak destek olduğunun, ehl-i sünnet akidesinin öğretilmesi için büyük mücadeleler verildiğinin, şianın tesirinin ortadan kaldırılması ve ehl-i sünnet akidesini muhafaza etmek için azami gayret gösterildiğinin göz ardı edilmemesi gerekir. Osmanlı Devleti'nin, İran'ın sünni Anadolu insanını etkileme ve yanına alma çabasının başından beri farkında olduğu bu durumun farkında olması, bu cereyanın önüne geçmek için bir takım tedbirler almasını gerektiriyordu.

İşte böyle karışık siyasi ve dini ilişkilerin devam ettiği bir dönemde sünni İslam'ı benimseyen, geçmiş tecrübelerden de tekkelerin ahali üzerindeki tesirini bilen, gerek balkanlarda gerekse fethedilen diğer yerlerde tekkeler kuran, tekkelere maddi-manevi her türlü desteği veren Osmanlı İmparatorluğu padişahları ve devlet adamları gibi III. Murat'da tarihi kroniklere göre bir rüya üzerine tespit edilen Hasan el-Harakânî türbesini açığa çıkarmayı ve civarına bir

tekke inşa ederek tekkenin giderleri için bir vakıf tesis etmeyi uygun bulmuş olmalıdır.

Ayrıca III. Murat tarafından inşa ve ihya edilen tekkenin, itikat ve ibadet bakımından azimeti¹⁷ tercih eden, sünni inanışın en önemli savunucularından olan Nakşibendi ekolü şeyhlerine bırakılması da ayrı bir önem taşımaktadır. Zira bu tekkenin aşağıdaki hususlarda çok büyük faydası olduğu değerlendirilebilir:

a-Ahalinin sevdiği, saydığı, şöhreti bilinen bir süninin türbesinin açığa çıkarılmasının halk üzerindeki psikolojik etki.

b-İran Safevi Devleti'nin şii inanışı akidelerinin yaygınlaşmasının önüne geçilmesi.

c-Sünni akide ve inanışının halka güvenilir kişiler tarafından doğru bir şekilde anlatılmasında tekkelerin önemi.

Günümüz dünyasında dahi İran şia inancının yaygınlaşması ve etki alanının genişlemesi için her türlü gayreti gösterirken, Müslüman ülkeler arasında ehl-i sünnet akidesinin muhafaza etmeye devam eden Türkiye adeta tarihi sorumluluğunu ifa edercesine yine aynı akımlarla mücadele halindedir. Bu sebeple Anadolu'nun İslamlaşmasında öncü rol oynayan, âlim, tasavvuf ehlinin büyüklerinden, hoşgörülü insanı, Allah dostu Ebû'l-Hasan Harakânî'nin duygu düşünce, maneviyat dünyası ve hayatının doğru bir şekilde günümüz insanına aktarılmasının toplumsal hayatımıza ve ruh dünyamıza çok şey katacağı muhakkaktır. Nakşibendi silsilesinde önemli bir yere sahip olan Ebu'l-Hasan Harakânî gibi âriflerin yaşayışlarının, kehlamlarının, öğütlerinin topluma aktarılması, çağımız insanına büyük bir hizmet olacaktır. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin hüküm sürdüğü devirlerde bu tesir kendini açıkça göstermektedir.

¹⁷ İnsanların karşılaştığı güçlük ve zaruret hali gibi ârizî durumlara bağlı olmaksızın konmuş şer'î hükümler için kullanılan fıkıh terimi. (İslam Ans. Cilt: 4 s. 330)

Bu sebeple, sadece Anadolu değil, Balkanlar'ın İslamlaşmasında öncü rol üstlenen gazi alperenlerin, abdalân-ı Rum, bacıyân-ı Rum, dervişân, âhîyân ve irfan ehli insanların icra ettikleri faaliyetlerin ortaya çıkartılması, toplum hayatında tekkelerin fonksiyonlarının doğru bir şekilde tespit edilerek gelecek nesillere aktarılması tarihi bir sorumluluktur. Ayrıca toplumsal hayatımızın her aşamasında var olan vakıf kurumunun bu yönüyle de incelenmesi geçmişle bağ kurmak isteyen nesiller için oldukça

önemlidir. Zira üzerinde yaşadığımız Anadolu ve Rumeli'deki topraklardaki topluluklara ilham kaynağı olan Ebu'l-Hasan Harakânî, Sarı Saltuk, Mevlânâ Celaleddin Rûmî, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Şah-ı Nakşibend, Şeyh İshak bin Ubeydullah, Yahya Şirvanî, Niyazi-i Mısıri, Aziz Mahmud Hüdaî, Hacı Bayram Velive daha nice tasavvuf büyüklerinin ektiği irfan tohumları ve bıraktıkları eserler günümüzde dahi ruh dünyamızı aydınlatmaya devam etmektedirler.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları:

- VGMA, d.262, s. 19-20
VGMA, d.458, s.348, sıra:6
VGMA, D. 458, s.352-353
VGMA, D. 264, s. 170
BOA. DVNS. AHKAM
BOA. EV. MH. 426.
BOA.EV.MH.627/56
BOA.EV.MH.433/1
BOA.EV.MH.241/69
BOA.EV.MKT.316/56
BOA.İE.EV. Dosya No. 9, Gömlek No. 1084
BOA.İE.EV. Dosya No. 5, Gömlek No. 508

Diğer Kaynaklar:

- Arslan, Muhammet (2012). "Kars Kalesi Civarında Tarihi Yapılaşma ve Bazı Gözlemler», *Uluslararası Harakanî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*(2012, Kars, ss. 96-104), Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Ayaz, Eyüp Sertaç (2012). "Anadolu'ya Gelen İlk Evliya-Alperen Ebû'l Hasan Harakânî ve Türkerlerde Türbe Kültürü", *Uluslararası Harakanî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (2012, Kars, ss. 418-428), Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Baktır, Mustafa (1991). "Azimet", *DİA*, s. 330.
- Berki, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerde Vakfiye Ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler*, Ankara, 1966, VGM.
- Çiftçi, Hasan (2004). *Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harakânî (Hayatı, Eserleri)*, Ankara, Harakanî Derneği Yay.
- Eliaçık, Muhittin (2012). "Şeyh Ebu'l-Hasan Harakânî Zâviyesi İle İlgili Arşiv Belgeleri" *Uluslararası Harakanî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Kalkan Matbaacılık, s. 293-303.
- Evliya Çelebi (2005). *Seyahatname*(Yay. Haz. Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, C.2, İstanbul.

- Gelibolulu Mustafa Âlî (2009), *Künhü'l-Ahbâr*,-Tıpkı Basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay.
- Gelibolulu Mustafa Âlî (2014), *Nusretnâme*, Haz. Mustafa Eravcı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay.
- Hucrivî, Ali bin Osman (1974). *Keşfu'l Mahcûb*. Arapça çev. Mahmud Ahmed Mâdî Ebu'l Azâim. thk. İbrahim Dessûkî. Kahire: Dârü't-Türâsi'l-Arabî.
- Kantarıcı, Şenol (2001). *Nûru'l-'ulûm Ebu'l Hasan Harakani*, Ankara: Özel Matbaası, 2. baskı.
- Kara, Seyfullah (2012). "Tekke-Medrese Ulaşmasını Sağlamaya Katkısı Bağlamında Ebu'l Hasan el-Harakânî ve Selçuklu Tasavvuf Düşüncesine Etkisi", *Uluslararası Harakanî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Kalkan Matbaacılık, s. 293-303.
- Kazvîni, (2009). *Âsârü'l-bilâd ve Ahbâru'l-ibâd* Arapça çev. Murat Ağarı. İstanbul: Kitabevi.
- Kılıç, Remzi (2008). "Osmanlı Devleti'nin İran Politikası (16. 17. Yüzyıllar)", *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, C. I-II, Editör: Mustafa Bıyıklı, İstanbul, Gökkuşbu Yay., s. 75-116,
- Ocak, Ahmet Yaşar, (2002). "Osmanlı Kaynaklarında ve Modern Türk Tarihçiliğinde Osmanlı Safevi Münasebetleri (XVI-XVII. Yüzyıllar)", *Belleten* C. LXVI, Ankara, TTK Basımevi.
- Öngören, Reşat (2012). *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Özköse, Kadir (2012). "Ebu'l Hasan-i Harakânî'nin Tasavvufî Düşüncesi" *Uluslararası Harakanî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Kalkan Matbaacılık, s. 181-187.
- Parlatır, İsmail (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Yargı Yayınevi.
- Sever, M. (2013). *Kaygusuz Abdal Divanı*, DİB. Yay. Acar Basım ve Cilt San.
- Soylu, Berna (2012). "Şeyh Ebu'l Hasan-i Harakani'nin "Ben Rabbim'den İki Yaş Küçüğüm" İfadesinin Anlamı", *Uluslararası Harakanî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Kalkan Mat-

baacılık, s. 181-187.

Uludağ, Süleyman (2008), *Keşif ve Keramet*, İstanbul, 2008, Sûfî Kitap Yay.

Ustaosmanoğlu, Mahmut (2003). *Şeyh Mustafa İsmet Garibullah (K.S.) Risale-i Kudsiyye Şerhi ve İzahı*. İstanbul: Sıraç Kitabevi.

Yalsızuçanlar, Sadık (2012). "Bilgelik Yolunun En Seçkin Yıldızı: Ebu'l Hasan Harakani", *Uluslararası Harakani Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Kalkan Matbaacılık.s. 405-410.

Yılmaz, Hasan Kamil(1994). *Altın Silsile*, İstanbul, Erkam Yay.

Ekler:

1-Resimler

Resim 1. Ebu'l-Hasan el-Harakâni Hazretleri Türbesi/Kars

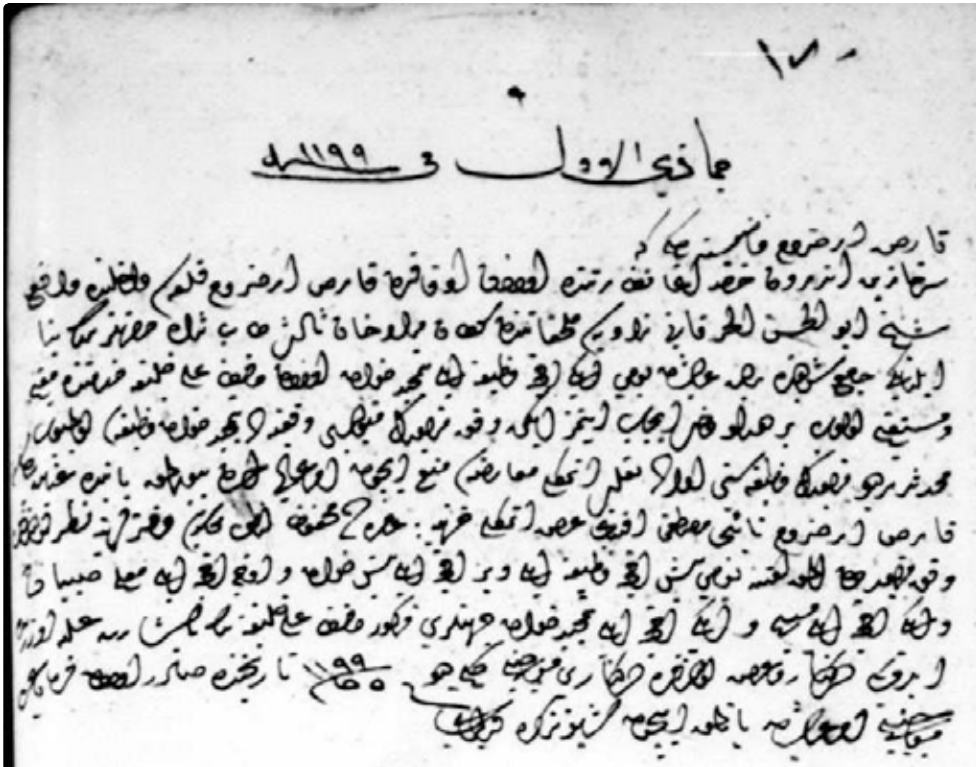
Resim 2. Ebu'l-Hasan el-Harakâni Hazretleri Türbesinin içinden görünümü.

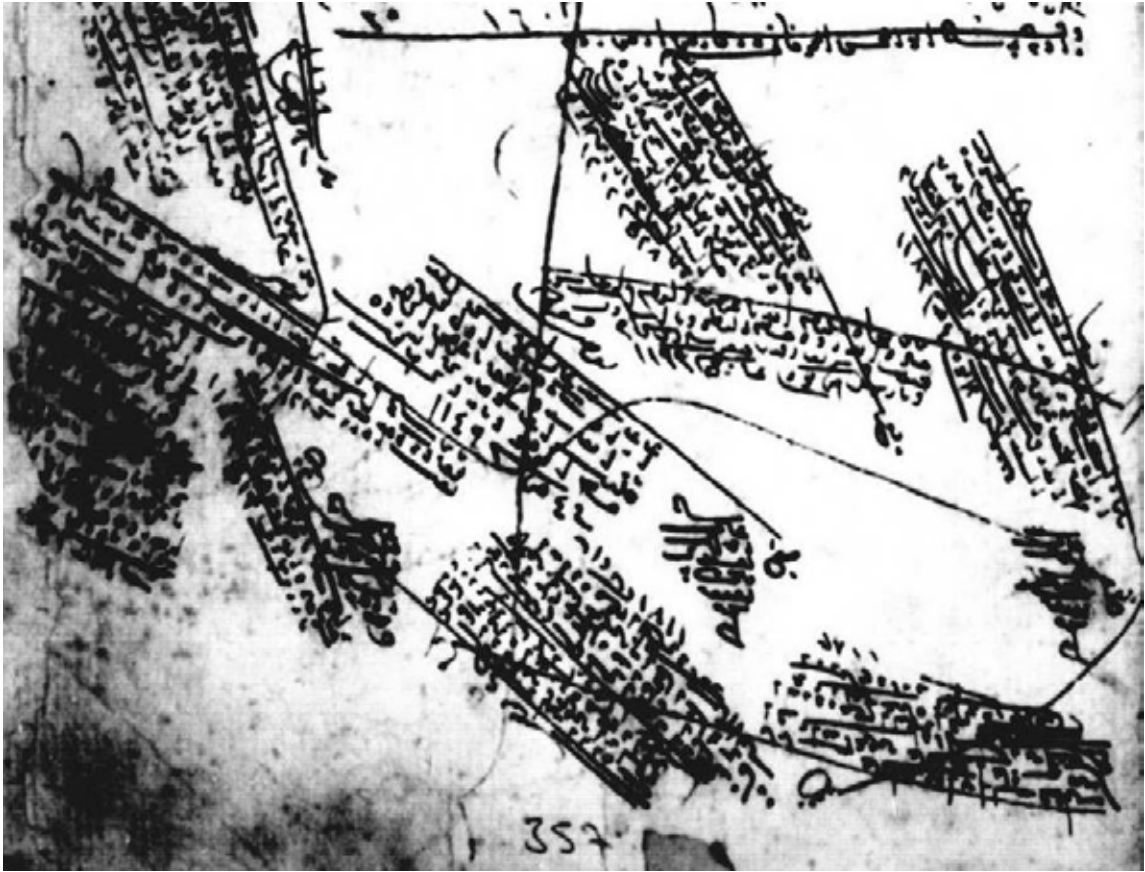
Resim 3. Sultan III. Murat Camii/Kars

2. Arşiv Belgeleri

Belge 1: Ebu'l-Hasan el-Harakânî Zaviyesi ve Mülhakatı Sultan Murat Vakfı hakkında tezkire (BOA. DVNS. AHK. ER. Def No: 264, Sh; 170).

Belge 3: *Hasan el-Harakani Hazretleri Zaviyesine ait atik şahsiyet kaydı, (VGMA Def No: 458, Sh: 357, Sr: 160).*

Belge 4: Ebu'l-Hasan el-Harakânî Zaviyesi ve Sultan Murat Vakıflarına ait hüküm kaydı, (BOA.DVNS, AHK. ER. Def. No: 8, sayfa: 19-20).

TC BAŞBAKANLIĞI GÜVENLİK ARAŞTIRMA DİREKTÖRLÜĞÜ (BOAG)

A. {DVNS.AHK.ER.d.00008

Kars'da bulunan Ebu'l-Hasan Harakânî ve Sultan Murat Hân-ı Salis vakıfları hakkındaki hüküm'ün transkribesidir. (BOA. DVNS. AHK. ER. d.8 sh. 19-20)

Erzurum Vâlisine ve Kars Beylerbeyisine ve Kars Kadısına Hüküm ki;

Ser-hazîn-i Enderûn-ı Hâssa nezâretinde olan evkâfdan Kars Erzurumda vâki' Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harakânî Zâviyesi Vakfı'nın bâ-berât-ı âlişan mütevellisi olan Şeyh Mehmed Nakşibendî zîde kadruhu gelib Kars Erzurum Sancağında ve Nahiyesinde Evkâf-ı Câmî'-i şerîf-i Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harakânî kuddise sırruğu türbe-i münîfi mahallinde icâre-i dekâkîn Der-nezdi câmî'-i şerîf Der-kurbu bâb-ı Hasan Paşa on dokuz bâb icâre kerbansaray Der-nezdi câmî'-i şerîf Der-kurbu bâb-ı Hasan Paşa bir bâb zikir olunan dekâkîn ve kerbansaray yerleri câmî'-i kebîr vakfından olmağla cümlesine de yirmi akçe icâre-i zemîn verile gelmeğın vech-i meşrûh üzere câmî' icâre-i zemîn edâ etdikde menâfi' vakf-ı mezbûr tarafından zabt olunmak üzere sebt-i defter olundu ber-mûceb-i şer'iyeye deyu defter-i mufassala muharrir kalemiyle tahrîr ve yine nâhiye-i mezbûra tâbi' Zâviye-i Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harakânî rahmetu'l-lâhi aleyhi'l-Bârî nefsi zâviye-i mezbûre mülhakâtına ber-mûceb-i hücec-i şer'iyeye ve mülknâme bâ'is ü bâdî olan terkîn Sipahî'den Şeyh Hasan Dede yedinde vâki' hüccet-i şer'iyeye ve mülknâmede mastûr ve mukayyed olan azîz-i mezkûrun merkad-ı şerîfinin etrâf ve eknâfında olan arazi-i hâliye ve harâbe dahi hadd-i kiblesi Hüdâvendigâr'ın hamamından hisar divarına ve Hasan Paşa kapısına müntehî olub ve hadd-i şarkîsi yine Hüdâvendigâr'ın medresesi divarından mûmâ ileyh Hasan Paşa kapısına cârî olan tarîk-i âmme mün-tehi ve haddi garbîsi hamam-ı mezkûrun önünde olan tarîke müntehidir deyu mastûr ve mukayyed olmağla defter-i cedîd-i hakaniye kayıd olunub ber-mûcebi hücec-i şer'iyeye deyu defter-i mufassalda muharrir kalemiyle tahrîr ve Zaruşad Sancağına Ulya Nahiyesine on bin akçe Pazar-ı Sehrabhalife nâm karye ve me'a gayrihi

mezkûr kılınıb yirmi bin akçeye icmâl iken karye-i mezbûre Hansar Sultan'a vakıf olmak üzere dokuz yüz doksan senesinde bâ-hatt-ı tevkî'i tashîh olunduğu defter-i hakânîde ve ashâb-ı hayrâtdan Kars kazâsına mülkiyet üzere ma'lûmetü'l-hudûd arsaya mutasarrıf olan kimesne arsa-i mezbûreyi Medine-i Karsda vâki' merhûm ve mağfûrun leh Sultan Murat Hân-ı Sâlis tâbe serâhânın câmî'-i şerîfinde imâm ve hatîb olanlar ile mürtezikalara tescîl-i şer'î ve teslîm-i ile'l-müteveli birle vakıf eyledikde hâsıl olan gallesini şart ve ta'yîn eylediği vakfiyye-i ma'mûlün bihâsında mukayyed olduğuna binâen câmî'-i mezbûrda imâm ve hatîb olanlar ile sâir mürtezikalara dahi uhdelerine lâzım gelen hizmetleri mukâbelesinde müstehak oldukları galle-i vakfı ber-mûceb-i vakfiyye-i ma'mûlün bihâ kasaba-i mezbûrda sâkin câmî'-i mezbûrun mütevellisi Mehmed nâm kimesne dahi taleb eylediklerinde edâsı ta'yîn eylediğini bundan akdem mürtezika-i vakf bâ-arzuhâl inhâ ve ber-mûceb-i şart-ı vâkif ve vakfiyye-i ma'mûlün bihâ ecrâ-yı olunmasını istid'â eylediğinde mahallinde şer' ile rü'yet olunmasını muhtevî bin yüz doksan iki senesi evâhiri Cemâziye'l-evvelinde sâdir olan emr-i âli mahalline lede'l-vusûl husûs-ı merkûm erbâb-ı vukûfdan suâl olundukda gallât-ı vakf-i mezbûr öteden berü mürtezika yedlerinde olan beravât-ı şerife mûciblerince akçe başına tevzî' ve taksîm olduğu bi'l-ihbâr lede's-şer' sâbit olmağla fi-mâ ba'd mugâyir-i beravât ve muhâlif-i şurût-ı vakfiyye rencîde ettirmemek bâbında taraf-ı şer'den itâ olunan mûmzâ hüccet, divân-ı hümâyûnum kalemine kayd ile emr-i şerîfim sudûrunu Kars Muhâfız müteveffâ Seyyid İbrahim Paşa kâimesine ve Kars Kadısı i'lâmına tahrîr ve istid'â ve hüccet-i merkûmede şek olmadığına binâen ber-vech-i muharrer hüccet-i mezbûre divân kalemine kayıd ve ber-vech-i muharrer amel olunmak bâbında Kars Kadısına hitâben emr-i âli sâdir ve müşârun ileyh Sultan Murat Han tâbe serâhanın câmî'-i şerîfi ve zâviye-i mezbûrenin mürtezikalara yedlerinde olan berât-ı şerîfde mezkûr beher akçe yevmiyelerine senevî üçer kuruş vezâiflerine adem-i kanâ'at

birle fazla-i vakıfdan ziyâde vazîfe mutâlebesiyle rencîde eyledikleri mukaddemâ inhâ olundukda men' ü def'leri için emr-i âli sâdır olmuş iken mütenebbih olmayub yine ol-vecihle te'addî eyledikleri inhâ olundukda vakf-ı mezbûrun imâm ve hatîb vesâir mürtezikalınının yedlerinde olan berâtlarına tasrîh olunan beher akçe ile senevi üçer kuruş verilmek bu ma'kûle evkâfda mu'tâd iken mürtezika-i merkûmun akçe başına üçer kuruş almağa kanâ'at etmeyüb ziyâde talebi ile fazla-i vakfa itâle-i dest-i ta'arruz eylememeleri için mütevellî-i vakfın yedine emr-i âlî olmak ricâsına bin yüz elli altı tarihinde Erzurum câni-bi Seraskeri tarafından i'lâm olundukda câmi'-i mezbûrun zâviye-i merkûmenin mürtezikaları yedlerinde olan beravâtlarında tasrîh olunan beher akçesine üçer kuruşa kanâ'at etmeyüb ziyâdesi vakfın ta'mîr ve termîmi için mütevellî-i vakfın yedinde durub beher sene nâzır-ı vakf muhâsebesini görmek üzere cem' ve zabt ve mürtezikaları beher akçe ile senevî üçer kuruşdan mâ-adâ ziyâde-i vakfa atâle dest-i ta'arruz eylememeleri için ve umûr-ı vakıfdan on para sâbık Haremeyn Müfettişi i'lâm ve i'lâmı mûcibince altmış bir senesi Şa'ban'ının altıncı gününe ba'dehu altmış altı senesi Rebî'u'l-evvelinde sâdır olan emr-i âli mûcebince amel olunmak için doksan iki senesi Cemâziye'l-âhirinde mâliye-den emr-i münîfim sâdır olmuş iken mürtezika-i mezbûrun kemâl-ı hilelerinden nâşî Kars Kazasında ma'lûmetü'l-hudûd arsaya mülkiyet üzere mutasarrıf olan ismuhâ nâ-ma'lûm kimesneye arsasını vakf fazlasını mürtezika-yâ şart etmişdir deyu ben İstanbulda sâkin iken kasaba-i mezbûrede sâkin olmak üzere muvâcehede sultan Murat-ı sâlis tâbe serâh'ın ahz ve tahzîr olduğu mülk arsayı vakfeden kimsenin dahi bir vecihle me'cûru olmayub ve olduğu surette dahi mütevellîsi olduğum şeyh Ebu'l-Hasan el-Harakânî Zâviyesi evkâf-ı mülhakadan müşârun ileyhî câmi'-i şerîfi gallesine bir vecihle sirâyet etmez iken tama'-ı hâmma teba'iyet ile şart-ı mezbûreyi Sultan Murat Hân-ı Sâlis Vakfından dahi icrâ ve mecmu'-ı galle-i vakfı beyenlerine taksîm için ber-minvâl-ı muharrer isdâr etdirdikleri fermâ-

nı mahalline ibrâz birle vakfa tasallut ile umûr-ı vakfın harâbına bâ'is olduklarına ve mürtezika-i merkûmenin divân-ı hümâyunum kalemine kayd etdirdikleri hüccet-i merkûm ve isdâr etdirdikleri iki kıt'a evâmirin kayıtları terkîn olunmasını istid'â ve sâdır olan fermân-ı âliye imtisâlen husus-ı mezbûr vech-i muharrer üzere olduğundan mâ-adâ hâlen bâlâda bast olunan minvâl üzere olduğunu sikât-ı sahîhatü'l-kelimâtdan cem-i gafîr bî-garaz kimesneler meclis-i şer'de ihbâr eylediklerinden başka kuyûdât dahi nâtk olub fi'l-hakîka mülk arsayı vakfetmiş kimesnenin ismi mevcûd olmayub olduğu surette dahi galle taksîminde şartı üzere kendi vakfına câri olub Sultan Murat Han Vakfı şurûtunu bir vecihle memzûc olmayub câmi' ve zâviye-i mezbûr ve mürtezikaları yedlerinde olan beravât-ı şerîfede beher akçe yevmiyelerine senevî üçer kuruş ahz eyleyüb ziyâde-i vakf li-ecli't-ta'mîr yed-i mütevellîde cem' ve hıfz etdirilüb mürtezika-i vakf bir vecihle ta'arruz etdirilmemek bâbında mütevellî yedine emr-i âli i'ta ve hüccet-i mezkûre ile emreyn-i mezkûreynin divân-ı hümâyunum kaleminden kaydı ref' ve terkîn ve Baş Muhasebe ve Andolu Muhasebelerine başka başka ilmühaberleri verilmek bâbında Haremeyn Müfettişi İbrahim i'lâm ve i'lâmları mûcibince ser-Hazîn-i Enderûn-ı Hâssa dahi bir kıt'a arzına tahrîr ve istid'â ve müşârun ileyhî Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harakânî kutbu'l-vâsilin ve gavsu'l-ârifin ber-vıfk-ı hakâyık-ı inân olub vakfın ârıza-i ihtilâlden siyâneti ve vakfiyesi şurûtunun kemâ hüve hakkuhâ icrâsı ve mülhakâtından olan Sultan Murat Hân tâbe serâhâ vakfının dahi kezâlik himâyeti ve muğâyiri şurût-ı vâkif hareket edenlerin men' ve def'i için vakfiy-ni mezkûreynin imaretini mûcib esbâbın istihsâli eğerçi nizâm-ı hâlden olub lâkin müşârun ileyhîn câmi'-i şerîfi tevdîdinden müşrif-i harâb ve muhtâc-ı ta'mîr olduğu sikât-ı sahîhatü'l-kelimât ihbâr ile resîde derece-i tahkîk olduğundan başka nezd-i mülûkânemde dahi ma'lûm olub ber-vech-i resânet ta'mîr ve termîmi muhtâc-ı vâcibu'l-ih-timâmdan olduğuna binâen hüccet-i şer'iyye ve emreyn-i mezkûreynin kayıtları terkîne ve

vezâyif-i mürtezika ber-vechi muharrer ba'de'l-edâ bâkî kalan fazlaya ta'arruz ettirilmeyüb câmi'-i mezbûrun ta'mîrine sarfi husûsu için âsâr-ı hayriyeden olmağla vech-i meşrûh üzere emr-i şerîfim tahrîri bâbında Reîsü'l-Küttâbım esbak i'lâm ve i'lâmı mûcibince verilen emreynin kayıdları terkîn olunmak için doksan üç senesi sâdır olan emr-i âli mahalline lede'l-vürûd mürtezika-i mezbûrundan câmi'-i mezkûr imâmı Ali feseden olub Kars Müftüsüne te'annüfünden nâşî fazla-i vakfı hevâdarlarıyla beynlerinde tevzî ve taksîm ve ekl ü bel'eylediklerinden mukaddemen sâdır olan emr-i şerîfim mûcibince amel olunmak için doksan yedi senesi evâil-i Zilhicce'sinde sâdır olan emr-i şerîfim mahalline lede'l-vürûd müfti-i

merkûmser-cem'iyet olmadığından mütevellî-i vakfın kâimine zabt ettirmeyüb emr-i âlinin icrâsı Erzurum Vâlisinin mü'ekkide muhtâc olduğu evkâf-ı mezbûre mütevellisi Seyyid Şeyh Mehmed en-Nakşibendî'nin tevliyeti üzere fuzûlî zabt ve galle-i vakfı tevzî' ve dahi doksan iki senesinden berü yirmi beş bin kuruşdan mütecâviz fazla-i vakfı ahz etmekle tahsîl ve kâime red ve teslîm olunmak için emr-i şerîfim sudûru bâbında ser-Hazîn-i Enderûn-ı Hâssa Hasan arz itmekle sen ki Erzurum Vâlisi Vezîr-i müşârun ileyhsin âher husûsa me'mûr muhasıl mübâşeretıyla mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcibince amel olunmak için yazılmıştır. Fî 5 evâil-i Zilhicce sene 1098.

Belge 5: Ebu'l-Hasan el-Harakânî Zaviyesi ve Sultan Murat Vakıflarına ait hüküm kaydı. (BOA. DVNS, AHK. ER. Def. No: 5, Sayfa: 291)

